

KATILIMCILIK ve DEMOKRASİ: Ağır Bir İpoteği Kaldırmak

Birgöl Ayman GÜLER

Ankara Üniversitesi SBF Öğretim Üyesi

YAYED Genel Başkanı

Bildiğimiz hemen her tür siyasal yaklaşım, katılım ve katılımcı olmayı önemsiyor. Her yaklaşım, kendisinin katılım ve katılımcılığa öbür tüm yaklaşımlardan daha yakın olduğunu göstermek için çaba gösteriyor. Son otuz yılda yükselen neo-liberal ya da yeni-sağcı yaklaşım da böyle davranıyor. Hakkını teslim etmek gerekir ki, katılımcılığı son derece somut mekanizmalara dönüştürmüş bulunuyor.

Bu somut mekanizmalardan birinin adı, yönetişimciliktir.

Yeni-sağcılığa göre, herkes kararverme sürecine katılmalıdır. Demokrasi bunu gerektirir. Ama bir toplumda herkesi kararverme sürecine katmak nasıl mümkün olabilir? Bu soruya verilen yanıtta şöyle bir düşünme yolu izleniyor: Toplum milyonlarca bireyden oluşuyor; bireyler farklı özelliklere göre gruplandırılabilir. Cinsiyete göre kadınlar-erkekler; yaşa göre gençler-yaşlılar; fiziksel duruma göre farklılaşmayla engelliler; gördükleri işe göre köylüler, işçiler, işverenler, esnaf, vb... Bu gruplar arasında mevcut toplumun üretimini, dağıtımını, tüketimini gerçekleştirme ve yönetme gücü, toplumun özünü oluşturan mülkiyet hakkı ve piyasa mekanizması temelinde işgören işverenlerde/özel sektörün kurucu unsuru olan şirketlerdedir. O halde, şimdi devlet/bürokrasi tekelindeki yönetim masasına bir sandalye daha koyulmalı ve oraya özel sektör oturtulmalıdır. Düşünme yolu insafli biçimde devam ediyor: Ama özel sektör tüm toplumu temsil etmez; geriye kalan insan gruplarını da katılım sürecine sokmak, masaya davet etmek gerekir. Bu ilgi alanı çeşitli, yapısı farklı grupları masaya yerleştirmek için bunları da ortak bir ad altında toplamak gerekir. Yeni-sağcılığın gruplandırmaya bulduğu isim, "sivil toplum kuruluşları"dır. Böylece her karar konusu ve düzlemine göre, kararverme gücü biri devlet/bürokrasi, ikincisi özel sektör; üçüncüsü STK olmak üzere bir "ortaklığa" devredilmiştir. Şimdi ortada "yönetim" değil "katılımcı yapıyı anlatan "yönetişim" tarzı vardır; yöneten (devlet-bürokrasi) ile yönetilen (toplum-özel sektör ve STK) arasındaki uzaklık aşılmıştır. Artık kararlar bu üçlü tarafından verilecek, böylece yönetme yetkisi "toplum"a devredilmiş olacaktır.

Yönetişim formülü kısaca böyledir. Formül, tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık biçimde katılımcıdır. Gerçekten de yönetme gücü "toplum"a açılmıştır. Burada asıl soru ise şudur: Katılımcılığın bu formülü demokratik midir?

Eğer demokrasiden "toplumun kararverme sürecini doğrudan kullanması" anlaşılıyorsa, formül ilk bakışta demokratiktir. Ama daha dikkatli bir yanıt vermek istiyorsak, yönetişimin "toplum"u tanımlayışına bakmamız gerekecektir.

Yönetişimci katılımcılığın düşünme yolunu hiç değiştirmeden, yalnızca bir farklı önkabulle hareket ederek, başka bir mekanizma kurabiliriz. Şöyle ki: Toplum bireylerden oluşur; yol alabilmek için bunları gruplandırmak gerekir; yönetişimcinin belirlediği gruplar da kabul edilebilir. Ama, gruplar arasında yapılan tercih değiştirilmelidir. Toplumsal yaşamın temelini oluşturan “emek”tir; o nedenle devlet-bürokrasinin yanındaki sandalyeye işçi sınıfı ve onun doğal müttefiki köylü kesimi oturmalıdır. Düşünme yolu burada da insafli biçimde izlenmelidir; işçi-köylü dünyası tüm toplumu temsil etmez. Bunun dışında gençler, kadınlar, engelliler, işverenler, vb... pekçok farklı toplum kesimi vardır. Bunlar için bir toplayıcı başlık geliştirmeli ve yönetimin kararverme sürecinde yer almalarını sağlamalıyız: Bizim varsayımımız “piyasa” ön kabulü değil “emek” ön kabulü üzerinde yükseldiği için, STK nasıl piyasa çevresinde toplanan burjuva toplumu kapsıyorsa biz de emek çevresinde toplanan toplumsal bütünü kucaklamalıyız. Üçüncü ortak bu doğrultuda “demokratik kitle örgütleri” (DKÖ) olabilir. İşte şimdi kararlar devlet-bürokrasi tekelinden alınmış ve tüm “toplum” a devredilmiştir.

Yönetişimciliğin akıl yürütme yolu değiştirilmeden, yalnızca temel kabuller ve bu doğrultuda temel tercihler değiştirilerek elde edilen bu yeni mekanizma katılımcı mıdır? Kuşkusuz evet. Peki demokratik midir? Yönetişim formülü demokratik ise, bu formül için de kuşkusuz demokratik demek gerekecektir.

Açık ki, yönetişimcilik formülünün bu yeni çözümü, siyasal düşünceler dünyasında “proletarya diktatörlüğü” ya da “işçi – köylü devleti” olarak adlandırılmıştır. Liberal demokrasi düşüncesi, bu sistemi, en başından beri anti-demokratik, totaliter, otoriter, demir perde, kızıl sultanlık sistemi olarak adlandırıp kendine göre mahkum ettiği bilinir. Liberal düşüncenin neo-liberal katılımcılığı, sıraladığı bu sıfatları tümüyle ve olduğu gibi hak etmiyor mu?

Yeni sağcılığın yönetimciliği katılımcıdır; ve bir burjuva diktatörlüğü modelidir. Yönetişimcilik, katılımcılık yoluyla, demokrasi olarak adlandırılan burjuva diktatörlüğü tesisinden başka birşey değildir. Yönetişimciliğin çok açık gösterdiği üzere, katılımcılık “kim”, “neye”, “ne için” katılıyor soruları sorulmadan kabul edilecek üstün ve sorunsuz bir değer değildir. “Katılımcılık demokratiklidir” önermesi sorunlu bir önermedir. Bu önermeyi yükselten, demokrasiden ne anladığını ortaya koymak ve katılımını istediği toplumsal sınıf ve kesimler temelinde ayrıntılı bir hesap vermek zorundadır.

Yönetişimcilik, günümüzde pekçok alanda uygulamaya girmiş durumdadır. 1990’lı yılların sonunda ortaya çıkan üstkurullar bu formülün en somut mekanizmalarından biridir. Örnek olarak Şeker Üstkurulu’na bakmak yeterlidir: Bu kurulda sanayi, tarım, maliye bakanlıkları (devlet-bürokrasi), Cargill ve Konya Şeker (özel sektör) ve Pankobirlik (STK) ile birlikte Türkiye’nin şeker üretim, ticaret ve dağıtımını beraberce yönetiyorlar: “Toplum”, devlete katılmıştır!

Yerel yönetimler alanında yönetişimcilik, kendini *Yerel Gündem 21* adı verilen uygulamalarla göstermiştir. Başka bir uygulama *stratejik planlılık* adı verilen uygulamadır. Bu dergide bu iki uygulamayı ayrı birer yazı konusu olarak bulacaksınız. **Prof. Dr. Atilla GÖK** ve **Dr. Argun AKDOĞAN**'ın yazıları, bu açıdan bilginiz ve aklınızı genişleten yazılardır.

Yeni sağcılığın katılımcılığını “neye katılmak” ve “nasıl katılmak” soruları çevresinde keşfetmek oldukça kolaydır.

Toplumların, toplumun tüm üyelerince eşit biçimde söz ve karar hakkı kullanarak birlikte yönetimini özlüyoruz. Bu büyük özlem, çeşitli siyasal düşünce ve hareketlerce dikkate alınıyor ve ortaya çeşitli mekanizmalar sunuluyor. Özlem, mekanizmaları söylenince ete kemiğe bürünüyor.

Yeni sağcılık, gerçekten katılımcı bir toplumsal yaşam sunduğunu ileri sürerek, sahiden somut mekanizmalar üretmeyi başarmıştır. Yönetişimcilikle “kimin katılımı” sorusunu yukarıda özetlediğimiz gibi yanıtladıktan sonra, “neye katılım” sorusuna da çok somut bir yanıt vermiştir: *Harcamalara katılım.*

Buna göre, bireyler yönetime ve yönetimin kararlarına karşı duyarsızdır; ama eğer kendilerine sunulan hizmetlerin bedelini doğrudan öderlerse “benim paramı nereye harcıyorsun” sorusunu sorma sorumluluğu sergileyeceklerdir. “Parasız hizmete duyarsızlık, yönetimi denetlemeye isteksizlik demektir.” Yeni-sağcı demokrasi böylece sonuca varmıştır: “O halde, vergilendirme gibi dolaylı yoldan ödemeler yanlış, alınan her hizmeti ancak bedelini ödeyerek almak doğrudur.”

Bu basit önerme, bütün bir toplumsal kuruluş ve işleyişi, yönetim sistemi dahil değiştirme gücüne sahiptir. Eğer, toplumsal yaşama sunulan her hizmet bedeli karşılığı verilecekse, bu durumda vergilendirmenin yerini fiyatlandırma; kamu hizmetinin yerini piyasa işi; kamu örgütlenmesinin yerini de kar amaçlı şirket örgütlenmesi alacaktır.

Bu basit önerme, “kullanan öder”den başlayan yeni işleyişin “ödemeyen kullanamaz” noktasına gelmeden nasıl durduracağını söylemez. Çağdaş piyasa toplumlarının can yakan toplumsal eşitsizlik durumu karşısında ödeyemeyenlerin sorununu sorun saymaz. Eğer bir sorun varsa, “esnek hizmet” kavramını öne sürer: Herkes, cebine göre sağlık hizmeti bulabilir; herkes ödeme gücüne göre eğitim hizmetinden yararlanabilir; herkes ödeyebildiği evde barınır..... Ölüm-kalım sınırının altında kalanlar için ise, kiliseler-tarikatlar-devlet ve vicdanlar yoksulluk fonuyla durumu idare etmenin bir yolunu bulur.... Yoksulluk yönetimi, bir anlamda işte bu katılımcı felsefenin, “harcamalara katılım” felsefesinin bir sonucu olarak yükselmiştir.

Demek ki katılımcılık, mekanizmasına göre, bir toplumda insanların toplumsal eşitlik idealinin önündeki en büyük engel olabilir. Toplumsal eşitlik idealini terk etmiş ve hatta bu ideali doğal duruma aykırı görme temelinde politikalar geliştirmiş bir katılımcılık, burjuva

demokrasisi anlamında demokratiktir; evrensel anlamda gerçek bir diktatörlük ve gayri insaniliktir.

Yeni-sağcılık, yönetimle kararverme mekanizmasına oturttuğu sermaye dünyasını, harcamalara katılım sloganıyla müşteriye dönüştürdüğü erimiş yurttaşlık dünyasıyla rahatlatmıştır. Şimdi, yönetimsicilerin kararlarına göre üretilecek kamu hizmetleri müşterilere sunulacaktır; ama bu sunum da katılımcı formülle gerçekleştirilmelidir. Hizmetlerin kamu değil özel sektör eliyle sunulması en doğrusudur; ne var ki bunun mümkün olmadığı durumlara da bir çözüm bulunmuştur. Kamu hizmetini doğrudan devlet-bürokrasi değil, bununla birlikte "toplum" katılımıyla sunmanın yolu bulunmuştur: Kamu – Özel Ortaklığı... Kamu hizmetlerini yarım yüzyıllık sözleşmelerle özel sektörün yerel, bölgesel, ulusal, küresel şirket ve tekellerine imtiyazen vermeden başka birşey olmayan bu sözde yeni katılımcı mekanizma, özellikle yerel yönetimleri vurmak üzere genişlemiş, yaygınlaşmıştır. Bu yöntemi, bu dergide, **F. Eda ÇELİK**'in incelemesinden öğrenebilirsiniz.

Ve, yerel yönetimler sözkonusu olunca, elbette "kentin toprak ve taşınmaz rantı yönetimine katılmak", en önemli başlıklardan biridir. Toprak üzerinde özel mülkiyetin yönlendirdiği rant süreci, yeni-sağcı katılımcılıkla bir yandan "gayri-menkul yatırım ortaklığı", bir yandan "kentsel dönüşüm katılımcılığı", bir yandan farklılık rantlarıyla tekeli rantlara doğrudan mülk ve özellikle büyük mülk sahiplerince el konmasını sağlayan imar düzeni katılımcılığı. Ortak yaşamdan, kamu karar ve harcamalarından doğan rantın, kamu yönetimi eliyle gerçek anlamda tüm topluma döndürülmesi yerine doğrudan mülkiyet sahibine döndürülmesi, gerçekten de "katılımcılık formülü"nü eşsiz uygulamalarından biridir. Kentsel rantlara "katılımcı yollarla el koyma" sürecini **Dr. Menaf TURAN**'ın incelemesinden ve **Dr. Emel AKIN**'ın yazısından izleyebilirsiniz.

Yeni-sağcı düzenin inşası 24 Ocak 1980 Kararları, 12 Eylül darbesi ve Turgut Özal sivilliği üçlemesinde yerleştirilmiş, 2002'den bu yana AKP iktidarlarınca yükseltilmiştir.

Hak, hürriyet, insan hakları, dünyayla bütünleşme, serbestleşme, açık toplum mimarlarından AKP iktidarları, Menderes – Kenan Evren – Turgut Özal çizgisinin sadık izleyicileri olarak, yeni-sağcı politikayı yasa hükümleri haline getirmiştir. Yasaların 5000'li sayılara yerleşmiş bölümü, bu politikaların belgeleridir. Bu belgeleri bir bütün olarak görmek, akılda tutmak, burjuva diktatörlüğünün kurucu belgeleri olarak ilan etmek, bunları yürürlükten kaldırılmalarını amaçlayarak kapsamlı hukuk mücadelelerine konu etmek gerekir. Elinizdeki dergide **Fikret GÜLEN**'in yazısı, böyle bir amaca yardımcı olmak üzere, yerel yönetimlerle ilgili olan başlıca yeni düzenlemeleri bir araya toplamış bulunuyor.

Yerel yönetimin en küçük birimlerinde, muhtarlıklar dünyasında durum, neo-liberalizmin öne çıkarmadığı bir dünya olarak ilimizi bekliyor.

Köy muhtarlıkları tüzelkişilik sahibidir; mahalle muhtarlıkları değil. Ülke genelinde 35.000 köy ve 20.000 mahalle muhtarlığı, günümüzde yönetsel yaşamdaki yerini büyük ölçüde

yitirmiş görünüyor. Köyler ilçe genel yönetiminin, mahalleler belediyelerin görmezden gelici ağırlıkları altında, günümüzde yasa değişiklikleri hazırlıklarına konu edilmiş bulunuyor. Bu yasa değiştirme girişimlerini karşılamaya hazırlanmak gerekir. Hazırlık, köy-mahalle muhtarlık dünyasını ilgi alanımıza çekmekle ve şimdi olduğundan daha yakından bilmekle mümkün olur. Doç. **Dr. Adalet ALADA**'nın yazısı, böyle önemli bir boşluğu karşılıyor.

Son bir not olarak:

“Katılım demokrasi koşuludur” önermesi sorunludur. Önermenin sorunlarını çözmek için iki soruya yanıt verilmelidir. (1) Kimin, neye, nasıl katılımından söz ediliyor? (2) Demokrasi nasıl tanımlanıyor?

Demokrasi, evrensel tanımıyla “halkın halk için halk tarafından yönetimidir”. 1945 yılından bu yana ise demokrasi “hür dünyanın mülkiyet hakkı ve piyasa düzeni temelinde kurduğu siyasal rejimdir.” Bu yeni tanım, evrensel demokrasi tanımına ipotek koymuş, evrensel demokrasi idealini kapitalizmin ve daha doğru olarak burjuva diktatörlüğünün ideolojisi haline getirmiştir. Herhangi birimiz “ben demokratım”, “biz demokrasiye bağlıyız” dediğimizde, sözlerimiz Vaşington ile Brüksel’de “ben piyasa düzenine bekçiyim” andı olarak anlaşılıyor ve Atlantiğin iki yakasındaki egemen kesim ve kadroların yüreklerini ferahlatıyor. Günümüzde, demokrasi ve demokratikleşme üzerine koyulmuş bu ipotek gözardı edilerek alınabilecek bir adımlık bir mesafe bile kalmamış bulunuyor.

Günümüzün temel görevlerinden biri, evrensel demokrasi kavramını son yarım yüzyıllık soğuk savaşçı ve küreselci sağcılığın ipoteğinden kurtarmaktır.

Günümüzün temel görevlerinden ikincisi, amaçladığımız doğru katılımcılık düşüncesini, en az neo-liberallerin yaptığı kadar somut mekanizmalar haline dönüştürmektir.

Bu dergide değerlendirmenize sunulan yazılar, yeni-sağcı katılımcılığın kavramsal özünü ortaya koyarak bu iki temel görevi yerine getirmeye doğru atılmış bir ilk adım olarak görülmelidir.